

3. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. / Беларус. Сав. Энцыкл. Мінск: БелСЭ, 1989. 573с.

4. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 / Пер. на бел. мову А. С. Шагун. Мінск: Беларусь, 2002. 207с.

СТАТУТ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА 1529 Г. У ГІСТОРЫІ ЮРЫСПРУДЭНЦЫІ: МІНУЛАЕ І СУЧАСНАСЦЬ

Г. В. Дзёрбіна

старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, дактарант Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат юрыдычных навук, дацэнт, Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН, вул. Сурганава, 1, 220007, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь, galinadzerbina@tut.by

Разглядаюцца дактрына, крыніцы і метадалогія кадыфікацыі пры распрацоўцы Статута Вялікага Княства Літоўскага 1529 г.; фарміраванне канцэпцыі кадыфікацыі права ВКЛ XVI ст.

Ключавыя словы: Рэнесанс; кадыфікацыя права; дактрына.

THE STATUTE OF THE GRAND DUCHE OF LITHUANIA 1529 AND THE DEVELOPMENT OF JURISPRUDENCE: HISTORY AND MODERNITY

G. V. Derbina

Senior Researcher at the Center for the Study of Belarusian Culture, Language and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus, doctoral student of the Belarusian State University, candidate of legal sciences, associate professor, Center for the Study of Belarusian Culture, Language and Literature of the National Academy of Sciences of Belarus, 1, Surganova Str., Minsk, Republic of Belarus, galinadzerbina@tut.by

Annotation. The doctrine, sources and methodology of the codification of law in the development of the Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1529 as a classic example of Renaissance legislation are considered; formation of the concept of codification of the law of the Grand Duchy of Lithuania of the 16th century.

Key words: Renaissance; codification of law; doctrine

Кадыфікацыя права Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) ў трох Статутах 1529, 1566, 1588 гадоў увайшла ў гісторыю юрыспрудэнцыі як класічны ўзор эпохі Рэнесансу. В. Мацяёўскі [10, с. 205-207], адзін з першых кампаратывістаў XIX ст., метадалогія параўнання якога прызнаецца актуальнай для сучасных даследаванняў. вызначыў Статут ВКЛ як сінтэз дасканалых дасягненняў навукі і практыкі XV- XVI стст., пад уплывам якога развівалася дактрына і заканадаўства іншых дзяржаў.

Першы вопыт кадыфікацыі і распрацоўкі рэнесансавага заканадаўства, Статут ВКЛ 1529 года, вызначылі накірунак развіцця кадыфікацыйнага руху ВКЛ XVI ст., у сувязі з чым важнымі з'яўляюцца высновы аб крыніцах і метадалогіі, на падставе якіх была распрацавана канцэпцыя і заканадаўства.

Сярод крыніц Статута 1529 г. : звычай, судовай і адміністрацыйнай практыкі, заканадаўства, дактрыны, апошняй у гэты перыяд належыла важнейшая значэнне.

Дактрына і юрыдычная практыка гэтага часу вызначаліся школай каментатараў (постгласатараў), якая захавала свой уплыў і ў XVI ст., перадаўшы назіранні дактрынальны і метадалагічны вопыт новай гуманістычнай школе права.

Дактрына школы каментатараў фарміравалася на працягу 1260-1450-х гг. на падставе каментавання рымскага права, на аснове якога выпрацоўвалася мясцовае заканадаўства еўрапейскіх краін. Дактрына школы выпрацавала прынцып прымянення крыніц мясцовага і агульнага/рымскага права: пры адсутнасці мясцовага закону дзейнічае агульнае права, якое накіроўвае на распрацоўку дасканалата мясцовага заканадаўства. У Статуце ВКЛ 1588 г. гэты прынцып адлюстраваны ў арт. 54, р. IV [4, с. 182-183].

Бартала Сасаферата, знакаміты каментатар, уплываў на фарміраванне заканадаўства і судовай практыкі еўрапейскіх краін XIV-XVII стст., у тым ліку і ВКЛ.

Паслядоўнікам Бартала ў ВКЛ з'яўляўся прадстаўнік гуманістычнай школы права доктар рымскага і кананічнага права П. Раізіі. На падставе судовай практыкі ВКЛ у 1563 г. была надрукавана яго тэарэтычная праца "Decisiones P. Roysii Aurei, Regii jurisconsulti, de rebus in sakro auditorio Lituanico et appellatione judicatis". Праца была высокая ацэнена і шырока вядомая, перавыдадзена ў розных краінах. П. Раізіі працаваў над Статутам 1566 г. Правасвядомасць грамадства, юрыдычная адукацыя і заканадаўства ВКЛ фарміравалася пад уплывам работ мысліцеляў і юрыстаў не толькі XVI ст., - Ф. Скарыны, С. Буднага, А. Волана, М. Літвіна, П. Раізія, А. Ратондуса, А. Маджэўскага [4, с. 25-30, 109], але вядомых юрыстаў XIV-XV, найперш Бартала Сасаферата.

Выснова аб адметным рэнесансавым характары права ВКЛ з'яўляецца канцэптuallyнай і патрабуе акрэслення крытэрыяў яе вызначэння.

У XV-XVI стст. дактрына рамана-германскай прававой сям'і фарміравалася пад уплывам ідэалогіі гуманізму і Рэфармацыі, агульнай культуры Рэнесансу [1, 2, 4, 7].

Вядомыя польскія даследчыкі кадыфікацыйнага руху ў Еўропе і Рэчы Паспалітай, ВКЛ - С. Салмановіч і В. Урушчак адзначаюць асноўныя наступныя праблемы даследавання кадыфікацыі гэтага часу: праблема дэфініцыі кадыфікацыі, адсутнасць адзінай тэрміналогіі і вызначанай метадалогіі. Характэрнымі рысамі кадыфікацыі XVI ст. даследчыкі вызначаюць: сістэматызаванасць твору з мэтай рэфармавання і ўніфікацыі права, наяўнасць правасуб'ектнасці, абавязковасць ініцыятывы распрацоўкі з боку дзяржаўнай улады, санкцыя дзяржаўнай улады; пісьмовая форма збору, які змяшчае асноўную частку сістэмы права дзяржавы (нават прыватны збор, які мае санкцыю дзяржаўнай улады. накіраваны на рэфармаванне і сістэмнасць заканадаўства) [10]. Статут 1529 г. адпавядае вызначаным асаблівасцям. Ён распрацаваны на аснове новай дактрыны гуманістычнай школы права, напісаны на дзяржаўнай мове, сістэма Статута заснавана на рымскай інстытуцыйнай сістэме, мае згрупіраваныя нормы па інстытутах права, мае рысы гуманізацыі права, пашырэнне правасуб'ектнасці.

На падставе аналізу прывілеяў ВКЛ 1522 і 1529 гадоў, іншых дакументаў, мяркуецца, што канцэпцыя кадыфікацыі была скарэктаваная пасля 1522 г. пад уплывам ідэй гуманістычнай школы права. Кадыфікацыя права ВКЛ адышла ад узору польскага права і набыла самастойны характар. На новы падыход уплывалі і змены канцлера ВКЛ і біскупа Віленскага. У Віленскай капітуле традыцыйна працавалі над кадыфікацыйнай унутраных законаў, распрацоўвалі свае статуты, маючы кваліфікаваных юрыстаў, дактароў абоага права: рымскага і кананічнага, што дае магчымасць дапусціць удзел дактароў капітулы ў кадыфікацыі свецкага права, падрыхтоўкі Статута ВКЛ 1529 г. Такая практыка засведчана пры падрыхтоўцы Статута ВКЛ 1566 г.

Пераклады Статута 1529 г. са старабеларускай мовы на лацінскую (1530) і польскую (1532) сведчаць аб зацікаўленасці іншых краін у першай кадыфікацыі ВКЛ. Спрыялі паспяховай кадыфікацыі новы канцлер Альбрэхт Гаштольд і новы біскуп Віленскі Ян, праца юрыстаў Віленскай капітулы свецкіх датараў права В. Чыркі і Е. Таліята.

Важнейшым пытаннем эпохі гуманізму і Рэфармацыі з'яўлялася мова дзяржаўнага заканадаўства [2]. Старабеларуская мова Статута адразу акрэсліла некалькі правых і палітычных пытанняў свайго часу. Дзяржаўная старабеларуская мова асноўнага закону

акрэсліла незалежнасць ВКЛ, самастойную прававую палітыку, незалежнасць і моц кадыфікацыйнага руху, уласную прававую дактрыну і канцэпцыю кадыфікацыі права. Варта нагадаць, што права ВКЛ хутка развіталася. Толькі ў першай палове XV ст. Статуты Казіміра Вялікага тройчы перакладаліся на “рускую” мову для патрэб адміністрацыйнай і судовай практыкі ў ВКЛ [11, s,12]. Пераклад Статута ВКЛ 1529 г. у 1532 г. са старабеларускай на польскую мову відавочна сведчыць аб значным аўтарытэце права ВКЛ. Самастоны характар развіцця права ВКЛ выявіўся і ў дактрын і метадалогіі падрыхтоўкі Статута 1529 г., на падставе дактрыны гуманістычнай школы права, адышоўшы ад канцэпцыі і ўзору Статута Ласкага 1506 г.

Да асаблівасцяў крытэрыяў дактрыны і метадалогіі кадыфікацыі права ВКЛ у 1529 г. мэтазгодна дадаць да названых папярэдне бліскучымі польскімі даследчыкамі С. Салмановічам і В. Урушчакам, дактрыну гуманістычнай школы права і спалучэнне метадалогіі школы каментатараў і гуманістычнай школы права, дзяржаўную мову заканадаўства.

Статут ВКЛ 1529 г. як першы этап кадыфікацыйнага руху ў ВКЛ адыграў важнейшую ролю ў кадыфікацыі права ВКЛ эпохі Рэнэсансу. Вызначаная канцэпцыя кадыфікацыі дала выдатны вынік у Статутах 1566 і 1588 гг.

Статут 1529 г. адыграў сваю важную станоўчую ролю і ў сучаснасці. Перавыданне Статута ВКЛ 1529 г. ў 1960 г. [6] Інстытутам філасофіі і права АН БССР, падрыхтаванае аддзелам прававых навук, з’явілася вынікам сумеснай працы беларускіх і літоўскіх навукоўцаў, найперш гісторыкаў права К. Яблонскіса і Ю. Чернецкай, мовазнаўцаў, найперш П. Ф. Крапівіна, гісторыкаў і іншых супрацоўнікаў аддзела.

Публікацыя Статута 1529 г. у перакладзе на сучасную рускую мову з’вілася падзеяй, якая адчыніла магчымасць даследаванняў гісторыі дзяржавы і права часоў ВКЛ, выданне іншых помнікаў права. У пачатку 1980-х гадоў было падрыхтавана акадэмічнае чатырохтомнае выданне Статута ВКЛ 1529 г. супрацоўнікамі Віленскага ўніверсітэта і Інстытута гісторыі Літвы АН ЛССР. У 1989 г. выйшла энцыклапедычнае выданне Статута ВКЛ 1588 г., падрыхтаванае беларускімі навукоўцамі-медыявістамі. У 1990-х гадах з’явілася некалькі перавыданняў Статутаў ВКЛ.

І. А. Юхо працаваў і вучыўся ў аспірантуры Інстытута філасофіі і права АН з пачатку 1950-х гадоў; з пачатку 1960-х гадоў пленна працаваў на юрыдычным факультэце. Адукацыйная праца І. А. Юхо сумяшчалася з супрацоўніцтвам з навукоўцамі Інстытута філасофіі і права АН: В. А. Круталевічам, С. Ф. Сокалам, У. М. Конанам, С. А. Падокшыным і інш. У супрацоўніцтве з С. Ф. Сокалам фарміравалася дысцыпліна “Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі”. Патрыятызм І. А. Юхо значна ўплываў на паспяховасць адукацыйнага працэсу і выхаванне студэнтаў.

Развіццё сучаснай дзяржаўнасці Беларусі непасрэдна звязана з эвалюцыяй нацыянальнай прававой сістэмы, новымі метадамі сістэматызацыі і кадыфікацыі права, вывучэннем крыніц права. Магутны пласт прававой культуры часоў ВКЛ, заключаны ў помніках права, з’яўляецца важнейшым патэнцыялам беларускай духоўнай культуры. Выданне серыі “Помнікі права Беларусі” з кваліфікаваным каментаваннем заканадаўства і навуковых прававых і філасофскіх твораў у супрацоўніцтве з гісторыкамі, мовазнаўцамі, з’явілася б вельмі патрэбным не толькі для ўвядзення ў навуковы зварот патэнцыяла айчынай прававой культуры, але і спрыяла б развіццю сучаснай беларускай навукі, практыкі падрыхтоўкі даследчыкаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Конон, В. М. Гуманітычныя істакі Статута Вялікага княства Літоўскага 1529 г. // Першы Літоўскі Статут 1529 года. Матэрыялы рэспубліканскай начнай канферэнцыі, прысвечанай 450-летцю Перваго Статута. Вільнюс: “Вайздас”, 1982. 152 с.
2. Скарына, Ф. Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. 207 с.

3. Помнікі права Беларусі XIV-XVI стст. : агульназемскія прывілеі і акты дзяржаўных уній: крыніцазнаўчы дапаможнік /склад. Г. Я. Галенчанка, інш. Мінск, БелНДДАС, 2015. 384 с.
4. Сокол, С. Ф. Политическая и правовая мысль в Белоруссии XVI - первой половины XVII в. Минск, 1984.
5. Статут Великого княжества Литовского 1529 г. Минск, 1960. 254 с.
6. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. /Беларус. Сав. Энцикл. ; Рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. Мінск: БелСЭ, 1989. 573 с.
7. Юхо, И. А. Основные черты судоустойства и судороизводства по Статуту Великого Княжества Литовского 1529 года. // Первый Литовский Статут 1529 года. Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута. Вильнюс: "Вайздас", 1982. 152 с.
8. Bardach J. Statuty Litewkie a prawo rzymskie. Warszawa:ОБТА, 1999. 156 с.
9. Gogek S. Elementy prawa rzymskiego w III Statuce litewskim (1588). Warszawa: OFICYNA NAUKOWA, 2004. 230 s.
10. Maciejowski W. A. Historia prawodawstw sioviackich. T. 1. Warszawa, 1856. 509 s.
11. Vetulani A., Roman S. 'Sredniowyeczny ruski przeklad statut'ow ziemskih Kaimierza Wielkiego, Wladislawa Jagielly/ Wroclaw, 1950. 121 s.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ СЕРБИИ И БЕЛАРУСИ

В. И. Ермолович

*доцент кафедры международного экономического права юридического факультета Белорусского государственного экономического университета, кандидат исторических наук, доцент,
Белорусский государственный экономический университет, пр. Партизанский, 26, 220070, г. Минск,
Республика Беларусь,
Jermalovich7@gmail.com*

В представленном научном докладе «Правовое регулирование государственной собственности в средневековой Сербии и Беларуси» рассмотрен процесс становления и развития феодальной государственной собственности в средневековой Сербии и Беларуси X–XVI вв. Важнейшим вопросом нашего исследования является вопрос о разделении государственной земельной собственности в рассматриваемых странах на личные владения государей и государственную собственность в ее традиционном понимании. Общей тенденцией, характерной для средневековой Сербии и Беларуси было то, что государственная собственность являлась главным источником для содержания государей этих стран (короля и великого князя), их многочисленного двора и покрытие других государственных расходов. Государственная собственность была также важнейшим источником расширения земельной собственности не только светских феодалов Сербии и Беларуси, но и церковных владений в этих странах.

Ключевые слова: государственная собственность; доменная собственность; Сербия; Беларусь; Средние века.

LEGAL REGULATION OF STATE PROPERTY IN MEDIEVAL SERBIA AND BELARUS

V. I. Ermalovich

*Associate Professor of the Department of International Economic Law of the Law Faculty of the Belarusian State Economic University, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Belarusian State Economic University, 26, Partizanski Av., Minsk, Republic of Belarus,
(Jermalovich7@gmail.com)*

The presented scientific report "Legal regulation of state property in medieval Serbia and Belarus" examines the process of formation and development of feudal state property in medieval Serbia and Belarus in the X–XVI centuries. The most important issue of our study is the question of the division of state land ownership in the countries under consideration into the personal possessions of the sovereigns and state property in its traditional sense. The general trend characteristic of medieval Serbia and Belarus was that state property was the main source for the maintenance of the